

УДК 343.8 (477.54)

Ігор Львович Райнін,

кандидат наук з державного управління
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, Харків)

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОГНОЗ

Статтю присвячено аналізу кількісно-якісних показників стану протидії злочинності в Харківській області та прогнозуванню основних тенденцій їх змін в контексті трансформації соціально-економічної ситуації в регіоні.

Ключові слова: протидія злочинності, регіон, показники, прогноз, кримінологічна обстановка.

Постановка проблеми. Кримінальна ситуація в нашій країні протягом останнього десятиліття продовжує неухильно загострюватися, про що говорить збільшення кількості вчинених тяжких та особливо тяжких злочинів, а також підвищення їх суспільної небезпеки. На підтвердження сказаного наведемо такі дані: коефіцієнт злочинності на 100 тис. населення України за останній рік у два з половиною рази перевищив аналогічний показник 1990 р. Насторожує й те, що зростання злочинності спостерігається майже в усіх регіонах України. Також викликає занепокоєння той факт, що все частіше від журналістів і громадських діячів можна почути про проникнення організованої злочинності в економіку і політику, чому сприяє корупція у всіх гілках влади. Поширення корупції, втручання злочинних угруповань в економіку, політику і військову сферу набули такого розмаху, що проблема боротьби з цими

© Райнін І. Л., 2016

негативними явищами нині вважається найактуальнішою. З огляду на сказане можемо з впевненістю говорити, що злочинність сьогодні становить серйозну загрозу національній безпеці України – першооснові державності. Зрозуміло, що за тих умов для врегулювання ситуації потрібно вжити невідкладних комплексних заходів із боку держави та суспільства.

Вважаємо за доцільне зупинитися на тому, що міжнародний імідж і авторитет України суттєво підриває поширення впливу вітчизняної організованої злочинності за межами держави, активна участь у відмиванні незаконно добутих капіталів, наркобізнесі, торгівлі людьми та зброєю.

Ці та інші цілком реальні загрози національній безпеці з боку криміналітету зумовили необхідність залучення до протидії цьому негативному соціальному явищу усіх прогресивних сил, змусили суспільство і державу об'єднати свої зусилля, що певною мірою сприяло і сприяє стримуванню невинно зростаючої злочинності у країні, а також унеможлиблює перетворення України на державу мафіозного типу.

На жаль, поки що нема підстав говорити про значні успіхи в боротьбі зі злочинністю. Спираючись на результати проведених за останні роки дослідження, можемо додати, що вжиті заходи та профілактичні дії не повною мірою відповідають кримінологічній обстановці, що склалася в країні, не мали очікуваних наслідків, тобто не змогли докорінно змінити стан справ і «підірвати» основу і базу такого роду кримінальних проявів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як уже наголошувалося, проблеми протидії злочинності з боку правоохоронних органів, інших суспільних інституцій традиційно привертають до себе увагу фахівців різних галузей права. Особливо цінними і корисними в науковому плані є роботи вітчизняних та закордонних вчених, які мають прогностичну складову. Йдеться, зокрема, про праці: О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, М. Г. Вербенського, В. В. Голіни, О. І. Гурова, О. М. Джужи, А. І. Долгової, А. П. Закалюка, І. І. Карпеця, О. М. Костенка, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, С. С. Овчинського та інших дослідників.

Однак, незважаючи на наявність великої кількості наукових праць з окресленої проблематики, вивчення феномену злочинності залишається актуальним завданням як для теоретиків, так і практиків, адже наші знання про її сутність та генезу через призму синергетичного підходу, тенденції її розвитку та трансформації, ознаки й характер загроз процесам формування громадянського суспільства є фрагментарними, а кримінологічні аспекти побудови моделі протидії цьому соціальному явищу на рівні забезпечення національної безпеки, можна сказати, залишилися поза увагою науковців.

Крім того, з точки зору зміни пріоритетів внутрішньої політики держави, її подальшої демократизації та наближення до європейських стандартів потребують удосконалення правова база, організаційно-управлінські та суто кримінологічні аспекти боротьби правоохоронних органів зі злочинністю.

Врешті-решт, вирішення названого кола проблемних питань дозволить удосконалити теоретико-методологічні, організаційні та правові засади протидії злочинності, значно посилити кримінологічний тиск на різні форми її проявів, зокрема, і через призму реалізації прогностичних завдань.

Безумовна важливість, актуальність і складність теоретичних і прикладних проблем протидії злочинності в Україні, а також необхідність розробки практично спрямованих прогностичних сценаріїв розвитку кримінологічної обстановки в межах певних адміністративно-територіальних утворень зумовили необхідність наукового дослідження цих проблем.

З огляду на сказане **метою** цієї статті обрано аналіз кількісно-якісних показників стану протидії злочинності в Харківській області та прогноз основних тенденцій їх змін у контексті трансформації соціально-економічної ситуації в регіоні.

Виклад основного матеріалу. Як одне з базових понять у такого роду дослідженнях використовують термін «регіон». При цьому в існуючих роботах відсутнє його загальновизнане тлумачення. Враховуючи мету та об'єкт даного дослідження, специфіку методології правового аналізу суспільних явищ та процесів, доцільно, на наш погляд, поняття «регіон» визначити як законодавчо встановлене більш-менш однорідне територіально-просторове утворення, що відрізняється від інших сукупністю природних, географічних та історично сформованих, відносно стійких економічних, екологічних, соціальних, демографічних і національно-культурних складових, що зумовлюють особливості злочинності в конкретному територіально-просторовому формуванні. Відповідно до законодавства України в нашій країні регіонами вважаються області, Автономна Республіка Крим, міста Київ та Севастополь. Отже, саме в такому розумінні ми і буде використано поняття «регіон» у статті [1, с. 51].

Передусім зазначимо, що цілісну та всебічну інформацію про злочинність можна отримати лише на основі вивчення всіх її кількісно-якісних ознак. Регіональна злочинність не є винятком. Термін «регіональні особливості злочинності» є похідним від терміна «регіональна злочинність» і одночасно може слугувати найбільш повним, оптимальним та об'єктивним відображенням системи показників регіональної злочинності і факторів, що її зумовлюють. Разом із цим «регіональна

злочинність» – це абстракція, яка знаходиться на більш високому, узагальнюючому ієрархічному рівні відносно аналогічних термінів. У свою чергу, виявлення регіональних особливостей охоплює вивчення спільних рис та відмінностей, співставлення кількісних і якісних показників злочинності у регіонах, тобто йдеться про: стан, структуру, коефіцієнти, географію тощо. До того ж аналіз «регіональних особливостей злочинності» дає можливість дослідити не лише існуючі загальні й окремі закономірності злочинності, а і їх функціонування на класифікаційному та типологічному рівнях. Через вивчення регіональної злочинності забезпечується комплексність у висвітленні впливу специфічних факторів на регіональні (територіальні) особливості злочинності [2, с. 37–39].

За даними прокуратури Харківської області [3] та Головного управління Національної поліції в Харківській області [5] протягом 2015 р. в Єдиному реєстрі досудових розслідувань зареєстровано 75877 кримінальних правопорушень, за реабілітуючими підставами закрито 34928 кримінальних проваджень, що перебували у провадженні правоохоронних органів області (46%). У цілому обліковано (без урахування закритих за реабілітуючими підставами) 40949 кримінальних правопорушень, з яких особливо тяжких злочинів – 967 (2,4%), а тяжких – 12931 (31,6%). Викликає занепокоєння той факт, що проти життя та здоров'я вчинено 3843 кримінальні правопорушення (9,4%) (у тому числі: 156 – очевидних умисних вбивств та замахів, 202 – умисних тяжких тілесних ушкодження, з яких 49 зі смертельними наслідками), зґвалтувань – 19, а також зареєстровано фактів: розбещення неповнолітніх – 17, задоволення статевої пристрасті неприродним шляхом – 13, незаконного позбавлення волі – 17, торгівлі людьми – 18, незаконного поводження зі зброєю – 348 (у тому числі 260 – з вогнепальною), ДТП із потерпілими – 822, у тому числі 144 – зі смертю потерпілих, незаконного заволодіння транспортом – 489, у тому числі 312 – автомобілями. Задokumentовано 444 хуліганства, 4 факти пропаганди насильства та жорстокості, 46 фактів розповсюдження порнографії, 36 фактів створення місць розпусти та звідництва, 22 факти сутенерства; 33 факти втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

У структурі злочинності більше половини від облікованих становлять правопорушення проти власності – 27777 (67,8%). Крадіжки складають 78,4% кримінальних правопорушень цієї категорії (21789), з них із квартир та будинків – 1625, із транспортних засобів – 814, кишенькові крадіжки – 183. Крім того, зареєстровано 1740 грабежів, а також інших фактів, як-от: розбійних нападів – 308, шахрайств – 2782, вимагань – 23, привласнень, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 409.

Зареєстровано 1662 (на 25,8% менше ніж у 2014 р.) кримінальних правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин (питома вага 4,1%). З незаконного обігу (за розслідуваними кримінальними провадженнями) вилучено 341 кг (торік 511 кг) наркотичних речовин, з них 20,7 кг героїну.

Виявлено 534 (1,3%) кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, з них: 38 – фіктивне підприємництво, 7 – шахрайство з фінансовими ресурсами, 76 – ухилення від сплати податків.

Із початку року відносно злочинних груп з ознаками організованості направлено до суду 6 кримінальних проваджень. Викрито 17 учасників організованих груп, які причетні до вчинення 33 злочинів, з них 33 – тяжкі та особливо тяжкі, за об'єктом посягання такі: 7 – крадіжки, 11 – факти сутенерства, 1 – наркозлочин, 4 – факти незаконного поводження зі зброєю, 8 – вимагання, 2 – шахрайство.

Протягом року задокументовано та направлено до суду 96 кримінальних правопорушень з ознаками корупційних діянь, з них 53 належать до категорії тяжких та особливо тяжких. Зафіксовано корупційні діяння у сферах: АПК – 4, освіти – 4, охорони здоров'я – 4, на підприємствах оборонного комплексу – 1, у бюджетній системі – 3, земельній сфері – 2, приватизації – 1, охорони довкілля – 4.

Залишається значною частка правопорушень, скоєних особами, які раніше вчиняли злочини, їх 5374 (питома вага 44,7%). У стані алкогольного сп'яніння вчинено 1741 (14,5%) кримінальне правопорушення.

Зареєстровано 438 кримінальних правопорушень, вчинених дітьми (питома вага 2,9%), із них 226 належать до категорії тяжких та особливо тяжких, за об'єктом розподіл такий: 8 – умисні вбивства, 2 – тяжкі тілесні ушкодження, 6 – розбої, 45 – грабежі, 267 – крадіжки (у тому числі 5 – з квартир, 26 – транспортних засобів), 46 – угони, 6 – наркозлочини, 9 – хуліганство, 5 – шахрайство, 57 кримінальних правопорушень вчинено у групі з іншими дітьми, 123 – спільно з дорослими. Виявлено 257 неповнолітніх, які вчинили злочини, серед них: 56 – це ті, які раніше вчиняли злочини, у тому числі 32, у яких судимість не знята та не погашена. Під час скоєння правопорушень 15 дітей перебувало у стані сп'яніння.

Потерпілими від кримінальних правопорушень стали 25,1 тис. осіб, з них 276 загинули. Серед загиблих: 38 – пенсіонери, 4 – іноземці, 8 – учні та студенти. Постраждалих від злочинів можна розподілити на такі категорії: неповнолітні(280), депутати (5), представники ЗМІ (4), працівники пошти (9), лікарі (91), пенсіонери (1993); іноземці (48), керівники підприємств (903), працівники фінансово-кредитної сфери (6), представники органів місцевого самоврядування (20), місцевих дер-

жавних адміністрацій (2); центральних органів державної виконавчої влади (2), працівники силових структур (156), військовослужбовці (75). Серед постраждалих також велика питома вага учнів і студентів (1331), із них: 294 навчаються в середніх навчальних закладах, 153 – у ПТУ, 784 – вищих навчальних закладах [4].

У той же час є й позитивні моменти. Завдяки організації посилено-го патрулювання території м. Харкова та області зменшилася кількість кримінальних правопорушень, вчинених у громадських місцях. Так, за минулий рік зареєстровано 2872 такі злочини, що становить лише 7% загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень, також менше стало правопорушень, скоєних на вулицях, у парках і скверах (1901 цьогоріч проти 2847 – у попередньому).

Необхідним елементом вивчення злочинності на регіональному рівні є її прогнозування, тобто встановлення показників, які характеризуватимуть злочинність у перспективі, виявлення на цій основі негативних тенденцій і закономірностей, пошук засобів зміни цих тенденцій і закономірностей в необхідному напрямі. Ця загальна мета повинна бути конкретизована в певних (чітко виписаних) завданнях залежно від потреб практики (наприклад, встановлення ймовірності появи нових видів злочинів або категорій злочинців, а також чинників, які зможуть впливати на розвиток відповідних процесів; формування бази для розробки планів, стратегії і тактики боротьби зі злочинністю) [6, с. 260–269].

Виходячи з того, що прогнозування у загальноприйнятому значенні є отриманням інформації про майбутній стан явищ і процесів, необхідно передбачати і оцінити дію різних обставин, що впливають на сферу функціонування суб'єктів протидії злочинності. Спробуємо навести алгоритм. Оцінка всієї сукупності криміногенних і антикриміногенних чинників, зважаючи на реалізацію функції прогнозу, дає картину очікуваного стану злочинності на території обслуговування. У подальшому з урахуванням майбутнього стану злочинності визначаються можливості органів вести ефективну боротьбу з нею і забезпечити належний правопорядок [7, с. 132–133]. Тож, у процесі прогнозування рівня злочинності в конкретному регіоні нашої держави (зокрема, у Харківській області) слід враховувати нижченаведені фактори, здатні змінити кримінологічну обстановку у майбутньому. Додамо, що розвиток злочинності, буде визначатися сукупністю різних груп процесів і явищ криміногенного комплексу соціального, економічного і політичного характеру. Уніфікована схема основних із них включає в себе наступні тісно взаємопов'язані між собою групи:

- а) стан економічного розвитку регіону в цілому і його окремих суб'єктів зокрема;

- б) внутрішня політична ситуація у країні;
- в) зовнішня політична ситуація. Важливо зауважити, що політична ситуація на міжнародній арені є досить нестабільною і не піддається коректній прогностичній оцінці;
- г) зміна законодавства;
- д) реформування правоохоронних органів, системи державної влади і управління.

Зробимо одне важливе методологічне пояснення, пов'язане з тим, що у даному випадку при визначенні тенденцій розвитку кримінологічної обстановки доцільно використовувати метод згладжування аналізованих динамічних рядів в якості підбору основної функціональної моделі, відповідної сприятливому, середньому або несприятливому сценаріям. При цьому треба брати до уваги наступне: якщо спостерігається якась позитивна тенденція, у певний проміжок часу вона може носити випадковий характер у вигляді короткочасного негативного прояву, що й відображається кримінальною статистикою. Якщо зміна явища, яке досліджується (що суперечить загальній тенденції), не зумовлена глобальними передумовами, вона може розглядатись як випадкова (на відміну від необхідної).

Підсумовуючи, додамо, що згідно з результатами прогнозування у поточному році очікується збереження основних коливань у динаміці загальної кількості кримінальних правопорушень на території Харківської області. Передбачається, що за підсумками 2016 р. в області їх буде скоєно на 7% менше. У IV кварталі 2016 відбудеться сезонний сплеск кількості «вуличних» злочинів (+ 14% до III кварталу 2016 р.).

Наведемо прогноз щодо деяких видів злочинів:

- кількість вбивств і замахів на вбивство у цілому за 2016 р. на 3% перевищить показники 2015 р., тобто вони знаходитимуться в межах загальної тенденції;
- кількість випадків заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю в області у 2016 р. буде на 9% менше рівня 2015 р. Нестійкий характер динаміки показника збережеться протягом усього прогностичного періоду;
- продовжиться коливання кількості крадіжок, передбачається, що тенденції до зростання показника цього виду злочинів збережеться (очікується, що за підсумками поточного року він перевищить торішній на 18%). Крім того, у 2016 р. буде помітною тенденція до збільшення (на 8% порівняно з минулорічним) кількості грабежів, особливо «вуличних».

Не будуть винятком і розбої. Згідно з наявною тенденцією, про що почали говорити ще у 2013 р., динаміка збережеться, як і вплив на всьому горизонті прогнозування. У IV кварталі 2016 р. (проти III) матиме

місце сезонне зростання показника на 14%. За підсумками поточного року кількість зареєстрованих розбоїв, як очікується, буде меншою на 9% у порівнянні з попереднім;

- крадіжки з транспортних засобів (зареєстровані) у короткостроковій перспективі матимуть складну динаміку, очікуване за підсумками 2016 р. значення показника на 3% нижче, ніж у 2014 р.;
- поквартальна динаміка кількості хуліганств продовжить мати нестійкий характер. Прогнозується, що у 2016 р. на вулицях міста буде зареєстровано на 12% випадків хуліганств більше, ніж роком раніше;
- кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, у 2016 р. буде знаходитися в межах загальної тенденції. Очікується, що за підсумками 2016 р. буде зареєстровано таку саму кількість злочинів цього виду (зростання або зниження в межах статистичної похибки).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формуванню позитивної динаміки боротьби зі злочинністю сприяють як принципова нова позиція МВС України (нині усі підрозділи намагаються працювати відкрито, надаючи своїй діяльності соціально орієнтованого характеру), так і заходи, вжиті для розбудови та розвитку системи Національної поліції, особливо її превентивної складової. Крім того, значущі результати і позитивний вплив очікуються від реалізації положень програми, ухваленої Харківською обласною радою з ініціативи Харківської обласної державної адміністрації, у тій частині, що стосуються територіальної оборони, запобігання корупції, забезпечення публічної безпеки і порядку на території області. Безсумнівно, зазначена тенденція з оздоровлення кримінологічної обстановки зумовлена також виконанням регіональних профілактичних програм та активізацією роботи з органами прокуратури по зміцненню обліку та реєстрації кримінальних правопорушень в усіх правоохоронних органах.

Проте тенденція до зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, що спостерігається як в цілому по країні, так і у Харківській області зокрема, крім об'єктивних причин, має і суб'єктивні. Очевидним, на жаль, є зниження активності правоохоронних органів із виявлення злочинів, хоча дія основних факторів, що зумовлюють їх вчинення, не зменшилася, а в період розвитку фінансово-економічної та соціально-політичної кризи навіть збільшилася. Ці висновки підтверджуються як динамікою зміни кількості і звернень громадян до правоохоронних органів, і зареєстрованих кримінальних правопорушень, так і даними, що стосуються розпочатих та завершених кримінальних проваджень (особливо з урахуванням залишку минулих років).

Список використаних джерел

1. Веприцький Р. С. Феноменологія злочинності в регіоні : монографія / Р. С. Веприцький. – Харків : Золота миля, 2014. – 322 с.
 2. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України : концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : [монографія] / А. М. Бабенко ; Одес. держ. ун-т внутр. справ. – Одеса : Букаєв, 2014. – 415 с.
 3. Информация о результатах деятельности органов прокуратуры Харьковской области в 2015 году [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://oblrada.kharkov.ua/ru/press-center/news/novini/14486-informatsiya-pro-rezultati-diyalnosti-organiv-prokuraturi-kharkivskoji-oblasti-u-2015-rotsi>.
 4. Про стан правопорядку в Харківській області за січень-грудень 2015 р. (за оперативними даними ГУНП)»: Інформація Головного управління поліції в Харківській області від 12.01.2016 р. № 346/16.
 5. Информация о состоянии преступности в Харьковской области в 2015 году и результатах деятельности в сфере охраны и защиты прав и свобод человека, противодействия преступности, обеспечения публичной безопасности и порядка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://oblrada.kharkov.ua/ru/press-center/news/novini/14548-informatsiya-pro-stand-zlochinnosti-v-kharkivskij-oblasti-u-2015-rotsi-ta-rezultati-diyalnosti-u-sferi-okhoroni-ta-zakhistu-prav-i-svobod-lyudini-protidiji-zlochinnosti-zabezpechennya-publichnoji-bezpeki-i-poryadku>.
 6. Филонов В. П. Состояние, причины преступности в Украине и её предупреждение : монография / В. П. Филонов. – Донецк: Изд-во «Донецчина», 1999. – 640 с.
 7. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Харків : НікаНова, 2012. – 318 с.
- Стаття надійшла до редакції 09.02.2016.

Игорь Львович Райнин,

кандидат наук государственного управления

(Харьковский национальный университет внутренних дел,
Харьков, Украина)

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ПРЕСТУПНОСТИ В ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ: СОСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ПРОГНОЗ

Статья посвящена анализу количественно-качественных показателей состояния противодействия преступности в Харьковской области и прогнозированию основных тенденций их изменений в контексте трансформации социально-экономической ситуации в регионе.

Ключевые слова: противодействие преступности, регион, показатели, прогноз, криминологическая обстановка.

Ihor L. Rainin,

candidate of sciences in state administration

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

CRIME COUNTERACTION IN KHARKIV REGION:

STATE, TENDENCIES AND FORECAST

The article's objective is the analysis of quantitative and qualitative indicators of the state of crime counteraction in Kharkiv region and forecast of the main tendencies of their changes in the context of the transformation of the socio-economic situation in the region. Detection of regional characteristics of crime includes studying similarities and differences between quantitative and qualitative indicators of crime (state, structure, factors, geography, etc.) in the regions. The research of these indicators reveals the opportunities to study existing not only general and specific patterns of crime, but also their functioning on typological and classification levels. It is concluded that fundamentally new position of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, aimed at transparency and provision of its activities of socially oriented nature and the measures taken for the construction and development of the National Police, particularly its preventive component contribute the formation of positive dynamics in fighting against crime. Besides, significant results and positive effects are expected in the result of the provisions laid down in the approved by Kharkiv regional council on the initiative of Kharkiv regional state administration programme solutions relating to territorial defense, preventing corruption, ensuring public safety and order in the region. There is no doubt that this tendency of improving criminological situation is also due to fulfillment of regional preventive programmes and activation of work with prosecutor's office to strengthen the recording and registration of criminal offenses within all law enforcement agencies. However, the downward tendency in the number of reported criminal offenses, observed as through the whole country, as in Kharkiv region in particular, has both objective and subjective reasons. The decrease of law enforcement agencies' activities in detecting crimes is obvious, because the action of the main factors that contribute to their commission was not reduced, and in the period of the development of financial, economic and socio-political crisis even became worse. These conclusions are supported by diverse dynamics of changes in the number of appeals to law enforcement agencies, the number of reported criminal offenses and data relating to initiated and completed criminal proceedings (especially considering the balance of previous years).

Key words: *crime counteraction, region, indicators, forecast, criminological situation.*